

NERGİSİ

rı *Enstitüsü Dergisi*, sy. 13 [Erzurum 1999], s. 243-250). Nergisi'nin alışveriş mukavelesine dair fikhî hükümleri ihtiva eden, Arapça secili bir nesirle kaleme aldığı risâlesi bir mecmua içindedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3749, vr. 32^b-35^a).

Daha çok münşi olarak tanınan Nergisi'nin çeşitli şiirleri bulunmaktadır. Fâik Reşad nazminin nesrinden aşağı olmadığını, hatta sadelik ve tabiiilik bakımından nesrinden daha üstün olduğunu söyler. Bazı kaynaklarda şiirlerini ihtiva eden bir divanının veya bir mecmuanın bulunduğu belirtilirse de böyle bir eser tesbit edilememiştir. Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazan Nergisi'nin gazellerinin canlı hayaller ve ince duygularla örüldüğü eldeki örneklerden anlaşılmalıdır. Kafzâde Fâizî için söylediği sekiz bentlik mersiyeye ile (*Diwân-ı Fâizî*, İÜ Ktp., TY, nr. 391, vr. 131^a-132^b; İsen, s. 234) Saraybosna hakkında yazdığı kaside ve Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efendi için nazmettiği kaside (*Meşâkku'l-uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1078, vr. 4^b; Kavruk, XXIII [1999], s. 135-144), IV. Murad'ı ve Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi'yi övmek amacıyla yazdığı kır'a-i kebîre günümüze ulaşan uzun manzumelerinden bazılarıdır (*İksir-i Devlet*, s. 3; Nergisi'nin eserleri ve yurt dışındaki yazmaları için ayrıca bk. Şabanović, s. 232-240). Nergisi ayrıca Saraybosna'daki Hünkâr Köprüsü'nün 1025 (1616) tarihli onarımına dair biri beş, diğeri altı beyitlik iki tarih manzumesi yazmıştır. Onun tarafından kaleme alınan Selânik'teki Hamza Bey Camii'ne ait vakfiye sûreti Franz Babinger tarafından metni ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nergisi, *Hamse-i Nergisi: Nihâlistan*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4969/1, vr. 4^a, 6^a, 56^a, 60^b; a.mlf., *Münşeât*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1056, vr. 2^a, 4^a, 11^b-19^a, 45^b, 46^b, 50^{a-b}, 56^b-60^a, 61^a, 71^a-72^a, 86^b-89^b; a.mlf., *el-Akvâlü'l-müselleme fi gaza-vâti'l-Mesleme*, İstanbul 1285, s. 8; a.mlf., *İksir-i Devlet*, İstanbul 1288, s. 3; *Eski Türk Edebiyatında Münşeât'lar ve Nergisi'nin Münşeât'ı* (haz. Halil İbrahim Haksever, doktora tezi, 1995), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Nergisi ve Nihâlistân'ı: İnceleme-Metin* (haz. Süleyman Çaldak), Malatya 2004; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3749, vr. 32^b-35^a; *Mecmû'a*, İÜ Ktp., FY, nr. 1237, vr. 6^b; *Mecmûa*, Millet Ktp., Ali Emîri, Manzum, nr. 573, vr. 44^b-47^a; *Åşık Çelebi, Meşâirü's-suarâ*, vr. 188^a-192^a; Mehdi Beyânî, *Ahvâl ü Âşâr-ı Hoşnûvisân*, Tahran 1348, III, 852; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 540, 661, 630, 697; II, 642, 685, 703; Peçuyul İbrâhim, *Peçevi Tarihi* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992, II, 352-354, 405; Mehmed Âsim [Seyrekzâde], *Zeyl-i*

Zübdetü'l-eş'âr, Millet Ktp., Ali Emîri, nr. 1396, s. 44; Uşşâkzâde İbrâhim, *Zeyl-i Zeyl-i Şekâik*, Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi, nr. 242, vr. 13^b-15^b; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 580-582; Şeyhî, *Vekâ-yiu'l-fuzalâ*, I, 21-22; Fâik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1311, I, 106-108; Mehmed Tefvik [Mesnevihan], *Mecmûa-i Terâcim*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 37^b; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 264-265; *Sicill-i Osmânî*, IV, 158; K. J. Basmadjian, *Essai sur l'histoire de la littérature ottomane*, İstanbul 1910, s. 124; *Osmanlı Müellifleri*, II, 440-441; İbrahim Necmi [Dilmen], *Tarih-i Edebiyyât Dersleri*, İstanbul 1338, s. 129-133; Babinger, *GOW*, s. 173-174; a.mlf., *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1966, II, 38-50; Blochet, *Catalogue*, II, 38; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 277; Vasfi Mahir Kocaturk, *Hikâye Defteri*, Ankara 1958, s. 16-22; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Katalogu* (haz. Nâil Tuman), İstanbul 1961, s. 128-132; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, II, 680-681; Hazim Şabanović, *Knjiševnost Muslimana Bilt na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 226-240; Safvetbeg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Knjiševnosti*, Sarajevo 1986, s. 90-105; a.mlf., *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini*, Sarajevo 1986, s. 408; Fehim Nametak, *Bregled Knjiševnog Stvaranja Bosansko-Hercegovačkkih Muslimana ma Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 96-103; Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek: Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. 234; M. Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kumaz - Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 1045; Nâmik Kemal, "Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir", *Tasvir-i Efkâr*, İstanbul 16 Rebiülâhîr 1283; J. R. Walsh, "The Esâlibü'l-Mekâtib (Münşe'ât) of Mehmed Nergisi Efendi", *Ar.Ott.*, I (1969), s. 213-302; Süleyman Çaldak, "Nergisi'de Tahkiye Tekniği", *EKEV Akademi Dergisi*, I/3, Ankara 1998, s. 345-353; Hasan Kavruk, "Şeyhülislâm Yahyâ-Nergisi Münasebeti-1", *JTS*, XXIII (1999), s. 135-144; Halil İbrahim Haksever, "Veysi ve Nergisi'nin Karşılıklı Mektupları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/2, Afyon 2001, s. 179-184; Ömer Faruk Akün, "Nergisi", *İA*, VIII, 194-197; Christine Woodhead, "Nergisi", *El²* (İng.), VIII, 6-7.

SÜLEYMAN ÇALDAK

NERŞAHÎ

(النرشحی)

Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer
b. Zekeriyây b. el-Hattâb
b. Şureyh en-Nerşahî
(ö. 348/959)

Târîhu Buḥârâ adlı
eseriyle meşhur olan tarihçi.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. 286'da (899) Buhara yakınlarındaki Nerşah köyünde doğduğu (Sem'ânî, V, 480) ve Ebû Bekir b. Hureys ile Abdullah b. Ca'fer'den hadis rivayetinde bulunduğu kaydedilmektedir. Sâmnî Emîri I.

Nûh'a sunduğu *Târîhu Buḥârâ* (*Aḥbâru Buḥârâ-Târîhu Nerşahî*) adlı eserini 332 (943-44) yılında tamamlamıştır. Arapça orijinali günümüze intikal etmeyen eser büyük kısmıyla Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed el-Kubâvî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir. Kubâvî, 522'de (1128) bitirdiği çeviriye gereksiz bulunduğu yerleri almama, buna karşılık Ebû'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed en-Nisâbüri'nin *Ḥazâ'inü'l-'ulûm'u* ve Muhammed b. Tâlut el-Hemedânî'nin *Faşlü'l-ḥiṭâb*'ı gibi günümüze intikal etmeyen diğer bazı kaynaklardan bilgiler eklemiştir. Muhammed b. Züfer, Kubâvî'nin çevirisini kısaltarak 574 (1178-79) yılında Buhara hâkimi Sadrüssudûr Burhâneddin Abdülazîz b. Muhammed'e takdim etmiş, daha sonra adı bilinmeyen bir müellif onun kitabına Hârizmşahlar dönemiyle Cengiz Han'ın Buhara'yı istilâsı hakkındaki bilgileri eklemiş ve eserin bu şekli günümüze ulaşmıştır.

Buhara bölgesinin tarihî, beşerî ve iktisadî coğrafyası, gelenek ve görenekleriyle âbideleri hakkında bilgilerin yer aldığı *Târîhu Buḥârâ* genel tarih açısından diğer şehir tarihlerine nisbetle daha çok bilgi içerir. Özellikle Mâverâünnehir'in İslâm öncesi dönemine dair verilen bilgiler tarihçilerin yanı sıra filolog, nümismat ve arkeologlar için de önemlidir. Nerşahî'nin, bölgenin Araplar tarafından fethiyle ilgili muhtemelen Ebû'l-Hasan el-Medâinî'den naklen verdiği bilgiler başka kaynaklarda rastlanmayan ayrıntıları içermektedir.

Târîhu Buḥârâ'nın tam metni, ilk defa Charles Schefer tarafından Sâmnîler'le ilgili bazı Farsça tarihî metinler de eklenecek neşredilmiş (Paris 1892 → Frankfurt 1993; Paris 1972; taşbaskı, *Kitâb-ı Mollazâde* ile birlikte, Buhara 1894, 1322), eser Muhammed Takî Müderris Razâvî tarafından da yayımlanmıştır (Tahran 1317, 1351/1972, 1363/1984). *Târîhu Buḥârâ*'yı N. S. Likoshin, Vasilij V. Barthold'un nezâreti altında Rusça'ya (Taşkent 1897), Richard N. Frye İngilizce'ye (Cambridge-Massachusetts 1954), Emîn Abdülmecid Bedevî ve Nasrullah Mübeşşir et-Tirâzî Arapça'ya (Kahire 1965), Mehmet Nurettin Koçak Türkçe'ye (*TDA*, sy. 117 [Aralık 1998], s. 7-72) tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Narshakhi, *The History of Bukhara* (trc. Richard N. Frye), Cambridge-Massachusetts 1954, tercüme edenin önsözü ve girişi, s. VII-XX; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 480; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 369-370; I/2, s. 1300; a.e.: *Persidska*

ya literatura: Bio-bibliograficheskiy obzor (trc. Yurii E. Bregel), Moskva 1972, II, 1108-1112; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 211; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 224-225; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 20-21; Mirza M. Kazvîni, *Yaddâsthâ-yı Kazvîni* (nşr. İrc Efsâr), Tahran 1363/1984, V, 198-199; Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usul*, İstanbul 1985, s. 192; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 66; T. I. Sultanov, "A Manuscript of the Târih-i Narshakhi and an Anonymous-Remark on the Harmfulness of Tobacco", *Manuscripta Orientalia*, V/2, St. Petersburg 2000, s. 3-7; M. Rızâ Nâcî, "Târîh-i Buğârâ", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1380/2002, VI, 204-205; V. Minorsky, "Nerşahi", *IA*, IX, 197-198; C. E. Bosworth, "Narshakhi", *EL*² (Ing.), VII, 966.

SEBAHATTİN SAMUR

NESÂİ (النسائي)

Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb
b. Ali en-Nesâî
(ö. 303/915)

**Kütüb-i Sitt'e'den biri olan
es-Sünen'in müellifi, muhaddis.**

215 (830) yılında Horasan bölgesindeki Nesâ'da doğdu. Onun 214 (829) veya 225'te (840) İran, Kirman ve Hemedan'daki Nesâ'da dünyaya geldiğine dair rivayetler doğru değildir. Nesâ şehrine nisbetin "Nesevî" olduğunu söyleyenler bulunduğuna gibi İslâm mücahidlerinin, Nesâ'yı fethetmek üzere geldiklerinde erkekler şehri terkettiği için şehirde sadece kadınların (nisâ) olduğunu görünce şehre "Nisâ" dediklerini, daha sonra şehrin bu şekilde anılmasından dolayı oraya nisbetin Nisâî olması gerektiğini ileri sürenler de vardır (Yâkût, V, 281-282). Bazı kaynaklarda babasının adı yanlış olarak Ali b. Şuayb şeklinde kaydedilmektedir. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberlediği anlaşılan Nesâî on beş yaşından itibaren hadis tahsiline başladı. 230 (844-45) yılında, kendisinden en çok faydalandığı hocası Kuteybe b. Saîd'den hadis okumak üzere Belh yakınlarındaki Bağlân köyüne gitti ve onun yanında on dört ay kaldı. Ayrıca İbn Râhûye, Ebû'l-Hasan İbn Ebû Şeybe, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Menî, Ali b. Hucr, Hişâm b. Ammâr, Duhaym, İbrâhim b. Saîd el-Cevherî, Fellâs, Muhammed b. Beşşâr el-Bündâr, İbnü'l-Müsenâ, Ya'kûb b. İbrâhim ed-Devrakî, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtîm er-Râzî, Bezzâr, Ebû İshak el-Cüzcânî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî gibi muhaddisler de onun hocalarıdır. Hadis tahsil için Horasan, Hicaz, Mısır, Irak ve el-Cezîre'ye, Suriye'deki ilim merkezle-

rine seyahat etti ve Mısır'a yerleşti. Hayatının daha sonraki dönemlerinde muhaddislerden faydalanmaya devam etti. Buhârî ve Müslim'in hocaları olan âlimlerden istifade ettiği gibi aradığı şartları taşımaları halinde Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel gibi akranından da hadis rivayet etti. Onun hadis yanında Sûsî gibi âlimlerden Kur'an ilimleri ve kıraat okuduğu, böylece 450 kadar âlimden faydalandığı anlaşılmaktadır (*Tefsîrü'n-Nesâî*, neşredenlerin girişi, I, 37). Hocalarından öğrendiği hadislerin senedinde eğer İbn Lehîa gibi kendisinin zayıf kabul ettiği muhaddisler varsa bu rivayetlerin senedi âli olsa da onları hiçbir eserinde rivayet etmemiştir. Nesâî'nin şöhreti duyulunca hadis talebeleri ondan istifade etmek üzere Mısır'a gelmeye başladı. Kendisinden oğlu Abdülkerîm ile Kâsım b. Sâbit, Ebû Bişred-Dûlâbî, Tahâvî, Ebû Avâne el-İsferâyî-nî, Ukaylî, tefsir âlimi Nehhâs, Ebû Ali en-Nisâbü'rî, Ebû Saîd İbn Yûnus, İbn Hibbân, Hamza el-Kinânî, Taberânî, İbnü's-Sünnî, İbn Adî hadis rivayet etti.

Talebesi Ebû Saîd İbn Yûnus'un belirttiğine göre Nesâî Zilkade 302'de (Mayıs-Haziran 915) Mısır'dan ayrıldı, 13 Safer 303'te (28 Ağustos 915) Filistin'deki Remle'de vefat etti ve Kudüs'te defnedildi. Zehebî, titiz bir hadis hâfızı olan İbn Yûnus'un verdiği bu bilgiyi daha güvenilir kabul etmekte, Safedî ve Tâceddin es-Sübkî gibi biyografî yazarları da bu görüşe katılmaktadır. Ebû Abdullah İbn Mende'ye göre ise Nesâî hayatının son döneminde Mısır'dan Dimaşk'a gitmiş, oradaki bir mescidde kendisine Muâviye ile ilgili bir soru sorulmuş, bu soruya, "Muâviye kendi başını kurtarsın yeter" diye cevap verince Muâviye taraftarları onu döverek mescidden çıkarmıştır. Bu olaydan sonra hastalanınca Mekke'ye götürülmüş ve yediği dayanın etkisiyle orada ölmüştür. Dârekutnî, hacca giderken Dimaşk'ta başına gelen bu hadise yüzünden şehid sayılan Nesâî'nin arzusu üzerine Mekke'ye götürüldüğünü, Şaban 303'te (Şubat 916) orada vefat ederek Safâ ile Merve arasında bir yere defnedildiğini söylemektedir. Kaynaklarda Nesâî'nin Humus ve Mısır'da kadılık yaptığı, devlet adamlarıyla karşılaşmamaya dikkat ettiği, güzel elbiseler giydiği, ayrıca ibadete düşkün olduğu, sık sık hacca gittiği ve cihadı hiç ihmal etmediği, gün aşırı oruç tuttuğu belirtilmektedir.

Nesâî'den uzun yıllar hadis okuyan Şâfî âlimi İbnü'l-Haddâd el-Kinânî hocasının hadis ve fıkıh bilgisine, dindarlığına hay-

ran kaldığı için ondan başkasına talebelik etmeye gerek görmemiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 446). Hadis hâfızı Ebû Ali en-Nisâbü'rî Nesâî'den rivayette bulunurken, "Hadiste otorite olan Ebû Abdurrahman en-Nesâî bize şöyle rivayet etti" diye söze başlar, müslümanların imamlarından dördünü gördüğünü belirterek önce Nesâî'nin adını zikrederdi. Dârekutnî'ye Nesâî ile İbn Huzeyme'den hangisinin rivayetini tercih ettiği sorulduğu zaman Nesâî'nin, yaşadığı çağda hadislerle meşgul olan herkesten ileride bulunduğunu, ona kimseyi tercih edemeyeceğini ifade etmiş ve *es-Sünen*'ini "sahih" diye nitelemiştir (İbn Nukta, s. 141). Hadis hâfızı Sa'd b. Ali ez-Zencânî'ye bir râvî hakkında görüşü sorulduğunda onun sika olduğunu söylemiş, fakat kendisine o râviyi Nesâî'nin zayıf kabul ettiği bildirilince Nesâî'nin râviler hakkındaki şartlarının Buhârî ve Müslim'in şartlarından daha ağır olduğunu belirtmiştir. Zehebî bu olayı naklettikten sonra Zencânî'nin haklı olduğunu, çünkü Nesâî'nin Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki bazı râvileri "leyyin" kabul ettiğini söylemiştir. Ebû Abdullah İbn Mende, sahih rivayetleri derleyen ve illetli rivayetleri ayıran dört muhaddis bulunduğunu belirterek Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin adını saymıştır. Nesâî'yi hadis tenkidi alanında Buhârî ve Ebû Zür'a er-Râzî seviyesinde kabul eden Zehebî râvileri değerlendirme konusunda onun Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'den daha önde geldiği ve hâfızasının Müslim'inkinden daha güçlü olduğu kanaatinde. Tâceddin es-Sübkî, hocası Zehebî'nin bu görüşünü babası Takıyyüddin es-Sübkî'ye naklettiği zaman onun Zehebî'ye hak verdiğini belirtmektedir (*Tabakât*, III, 16). Hâkim en-Nisâbü'rî'ye göre Nesâî'nin fikhü'l-hadis konusunda da isabetli değerlendirmeleri vardır. Onun hadis terimlerini titizlikle kullandığını gösteren şu olay önemlidir: Mısırlı muhaddis ve kâdilkudât Hâris b. Miskîn ile aralarında bir anlaşmazlık çıkınca Nesâî ilmüne değer verdiği bu âlimin derslerini huzurunda takip edememiş ve hocasını göremeyeceği yerlerde oturarak onu dinlemeye devam etmişti. Bu rivayetleri hocalarından bizzat duyduğu diğer rivayetler gibi "haddesenâ" ve "ahberenâ" lafızları ile nakletmemiş, onları, "Kâle'l-Hâris b. Miskîn kırâeten aleyhi ve ene esmau" diye rivayet etmiştir (İbn Nukta, s. 143).

Nesâî'nin hilâfet konusunda Hz. Ali'ye muhalefet eden Muâviye b. Ebû Süfyân ve Amr b. Âs gibi sahâbîlere soğuk yak-